

DACIA
HET FELIX
ROEMRIJKE
VERLEDEN VAN
ROEMENIË

— Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken,
Scythen en Kelten

Bart Demarsin & Stéphanie Derwael

Munt met een portret van Trajanus Decius (voorzijde) en het opschrift DACIA FELIX (keerzijde), Eastbourne (Verenigd Koninkrijk), 250-251 n.Chr. © Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België

Op de voorzijde van deze munt prijkt het portret van Trajanus Decius. Als keizer en opperbevelhebber van het Romeinse leger draagt hij een borstharnas en een paludamentum (een paarse mantel). Op zijn hoofd is een stralenkrans te zien. Die symboliseert zijn overwinning op de Goten, maar ook zijn status van vergoddelijkte en onsterfelijke keizer.

ROEMENIË — KRUISPUNT VAN CULTUREN

— Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken,
Scythen en Kelten

Roemenië ligt op de plaats waar de mediterrane wereld, een uitgestrekt steppegebied en het Avondland elkaar ontmoeten. Het grenst aan de Zwarte Zee en is dooraderd met waterlopen – waarvan de Donau de belangrijkste is. De delta, de vlaktes, de heuvels en de bergen vormen een gebied met een enorme rijkdom aan hulpbronnen. Door deze bevoorrechte situatie is Roemenië van oudsher een smeltkroes van culturen, een plek van contact en uitwisseling.

ROEMENIË IN DE OUDHEID: EEN GEBIED WAAR PROTOHISTORIE EN GESCHIEDENIS HAND IN HAND GAAN

De archeologie is de voornaamste bron van informatie over de vele inlandse en uitheemse volkeren die tegelijkertijd of achtereenvolgens in dit gebied hebben geleefd, maar voor de periode die begint in de vroege oudheid, hebben we ook de hulp van geschreven bronnen. De overgang tussen prehistorie en geschiedenis, waarvoor meestal het eerste gebruik van het schrift als ijkpunt wordt genomen, gebeurde niet overal op dezelfde manier. Roemenië is een goed voorbeeld van een overgangstijd waarin 'historische' (schrijvende) volkeren en 'protohistorische' (niet of nog niet schrijvende) volkeren samenleefden en elkaar verrijkten.

De eerste geschreven inlichtingen over de bevolkingsgroepen van Roemenië waarover we beschikken, komen van directe of indirecte contacten tussen protohistorische volkeren zoals de Geten, Daciërs, Scythen en Kelten met de Grieken en later met de Romeinen. De laatsten vermelden en beschrijven deze volkeren vaak omwille van hun militaire kwaliteiten, hun deelname aan conflicten en gevechten en hun specifieke zeden en gewoonten. Dankzij de verhalen van Grieken en Romeinen kunnen we deze volkeren dus niet alleen benoemen, maar ook hun levenswijze

beter begrijpen en bepaalde episodes uit hun geschiedenis chronologisch en geografisch preciezer situeren.

In de bronnen uit de oudheid komen twee autochtone volkeren voor die voor de geschiedenis van Roemenië van groot belang zijn: de Geten en de Daciërs, twee Thracische stammen. De Thraciërs waren een Indo-Europees volk uit de noordelijke Balkan dat bestond uit een aantal stammen waarvan taal, geloof en traditie veel gelijkenis vertoonden. Door moderne onderzoekers worden ze vaak 'Daco-Geten' of 'Geto-Daciërs' genoemd. Geten en Daciërs mogen dan al tot op zekere hoogte eenzelfde cultuur van Thracische origine hebben, ze leefden in verschillende streken en tijden. De Geten leefden vooral in de vlakte buiten de Karpaten in het oosten en het zuiden van het huidige Roemenië en in het noorden van Bulgarije. Hun bloeiperiode valt in de 5de, 4de en 3de eeuw v.C. De Daciërs kwamen tussen het midden van de 2de eeuw v.C. en het begin van de 2de eeuw n.C. tot ontwikkeling vanuit het bergachtige gebied van de Karpaten. Die verschillen hadden een enorme impact op de vorming van hun respectieve identiteit.

In de Griekse en Romeinse geschreven bronnen is ook sprake van protohistorische volkeren uit verafgelegen gebieden die in hun zoektocht naar vruchtbare gronden voor hun troepen en hun gewassen op het grondgebied van het huidige Roemenië

Getisch tuigbeslag, Craiova (Roemenië), 400-300 v.C., zilver en verguld zilver
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De kunst van de Geten is sterk beïnvloed door die van de Scythen. De Geten, een stam van de Thraciërs, leefden in de Donauvlakte, de nomadische Scythen in de Euraziatische steppe. Zowel de Geten als de Scythen waren uitstekende ruiters en paardenfokkers. Paarden waren het aangewezen rijdier voor de open ruimte van vlakte en steppe. Vandaar dat Geten en Scythen al snel paarden en tuigbeslag van en aan elkaar kochten en verkochten.

Dacische phalera, Zăbala (Roemenië), 100-1 v.C., verguld zilver, H. 10,12 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De Daciërs en de Geten zijn twee groepen die deel uitmaakten van het Thracische volk. Ze leefden in verschillende gebieden en in verschillende tijdperken, maar hadden veel gemeenschappelijk. Een aantal motieven in de ambachtelijke kunst is bij beide groepen terug te vinden. Een daarvan is de ruiter als symbool van moed bij de krijgselite. Omdat op deze phalera een vogel en een hond voorkomen, gaat het hier misschien om een jachtafereel – uit jagen gaan was iets wat alleen de elite deed.

terechtkwamen. De nomadische Scythen kwamen uit de steppen van Siberië en werden aangetrokken door de rijkdom van de Zwarte Zeekust. Ze gedijsden er tussen het midden van de 6de eeuw v.C. en de 3de eeuw v.C. De Kelten kwamen uit Midden-Europa en vestigden zich tussen het einde van de 4de en het begin van 2de eeuw v.C. in Transsylvanië, op de hoogvlakte en in de vlakte. Beide volkeren waren niet alleen immigranten op zoek naar grond en rijkdom, het waren ook krijgsvolkeren die berucht waren voor hun gewelddadige invallen en plunderingen.

Ook de Grieken en de Romeinen waren immigranten. Hun vestiging was echter van een andere aard dan die van de voornoemde volkeren. In beide gevallen is voor de lokale bevolking sprake van een acculturatieproces: kolonisatie en hellenisering in het geval van de Grieken, imperialisme en romanisering in het geval van de Romeinen. De Grieken vestigden zich in de Dobroedzja, gelegen tussen de Zwarte Zee en de Donau, om dit gebied economisch te ontginnen. Vanaf de 7de eeuw v.C. stichtten ze er kolonies. Ze droegen hun knowhow en een aantal van hun tradities over op de lokale bevolkingsgroepen, maar drongen hen niet hun wil op. Het expansionisme van de Romeinen daarentegen was militair van aard: de Romeinen veroverden gewapenderhand nieuwe gebieden, brachten ze onder hun gezag en legden hun leefregels op. In 46 n.C. werd de kuststreek van de Dobroedzja ingelijfd in de provincie Moesië. In 106 n.C. ver-

overden de Romeinen het gebied in het westen van de Karpaten en maakten er de provincie Dacië van. De Romeinen veroverden vooral om militaire, ideologische en economisch redenen. Geten en Daciërs, Scythen en Kelten, Grieken en Romeinen: deze zes culturen zijn uitstekende illustraties van de rijkdom, originaliteit en diversiteit van het antieke verleden van het huidige Roemenië en bij uitbreiding van het Europese continent. De versmelting van inlandse en uitheemse elementen is een bepalend element van de geschiedenis van deze volkeren. De vraag is dan hoe hun contacten en uitwisselingen verliepen.

CONTACT EN UITWISSELING: ZES CULTUREN, TALRIJKE VORMEN VAN INTERACTIE

Bij hun aankomst op het grondgebied van het huidige Roemenië in de 7de eeuw v.C. vestigden de Griekse kolonisten zich in de Dobroedzja, een gebied waar verschillende culturen elkaar ontmoetten, dat van groot strategisch belang was en dat door zijn ligging ideaal was voor commerciële activiteiten. Om duidelijk te maken welke soorten contacten Grieken, Geten, Daciërs, Scythen, Kelten en Romeinen met elkaar onderhielden, beginnen we dan ook best bij de Griekse kolonies. Het gaat om economische,

Keltische enkelband, Matei (Roemenië), brons, 250-175 v.C., D. 15,7 cm
 © Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud

Toen de Kelten zich op het grondgebied van het huidige Roemenië vestigden, brachten ze hun kunst en hun tradities mee. Ze bleven ook contact houden met andere groepen Kelten. Sommige voorwerpen, zoals deze enkelband uit het graf van een rijke Keltische vrouw, zijn typisch voor de Kelten van Midden- en Oost-Europa en kwamen dus ook voor in Transsylvanië.

Keltische helm versierd met een valk, Ciumești (Roemenië), ijzer, brons en glas, 250-175 v.Chr., h 41 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze unieke ijzeren helm met erbovenop een bronzen valk komt uit een Keltisch krijersgraf. De eigenaar van de helm was vermoedelijk een bevelhebber met een eigen militie. Valken stonden symbool voor macht, kracht en agressie. Zij waren de bovennatuurlijke begeleiders van rondtrekkende krijgers. In zijn graf troffen archeologen ook beenplaten aan, die waren van Griekse makelij. Waarschijnlijk had de man als huurling dienst gedaan voor een Griekse vorst. De Kelten introduceren in hun nieuwe thuisland dus niet enkel typisch Keltische objecten, maar ook voorwerpen gemaakt in de Griekse ateliers.

politieke, artistieke, ideologische en sociale contacten en om uitwisseling van voorwerpen, ideeën, technieken, motieven, rituelen, gebruiken en personen.

De eerste uitwisselingen waren economisch van aard: het ging om handelstransacties. De Griekse kolonisten benutten het feit dat ze tussen de Zwarte Zee en de Donau woonden om via de handelsroutes te water (zee en stromen) goederen te verdelen in het bekken van de Zwarte Zee en te vervoeren naar het hinterland van het huidige Roemenië. Een deel van de vele Griekse en oosterse producten die bij hen aankwamen, bewaarden ze voor eigen gebruik, de rest transporteerden ze naar het binnenland – naar de Geten en de Scythen in de vlakten, en later naar de Daciërs en de Kelten aan de overzijde van de Karpaten. Een zeer populair item dat via de havens van de kolonies werd verhandeld, was Fenicisch van oorsprong: parels van glaspasta waarop twee gezichten waren aangebracht. Die parels werden vervaardigd in ateliers in het oostelijke deel van het Middellandse Zeebekken en aan de noordzijde van de Zwarte Zee. Ze werden erg gewaardeerd door de Grieken van de kolonies, maar ook door de Geten in de Donauvlakte en de Kelten in de Karpaten. Ook de Griekse wijn kende veel bijval in het handelsnetwerk van de Zwarte Zee, de Donau en de Karpaten: alle volkeren in de regio waren erop verlekkerd. Hij werd per schip aangevoerd in amforen. Naast de Fenicische parels en de Griekse wijn werden ook Atheense

keramiek en juwelen in edelmetaal verhandeld. Al deze goederen werden ingeruild tegen andere waren. Zo leverden de Scythen aan de Grieken slaven, grondstoffen en – vooral – graan.

Economische uitwisseling kon leiden tot uitwisseling van bekwaamheden en tot artistieke innovatie. De Griekse handwerkslieden uit het Middellandse Zeebekken en de kolonies pasten hun productie aan aan de smaak van hun nieuwe, uitheemse klanten. Voor de Scythen gingen ze steppedieren uitbeelden, waarbij ze de lichamen vervormden om beweging op te roepen. Wat de motieven en de stijl van het decor betreft, kreeg elk van hun groepen klanten dus 'maatwerk'. Ook in de productie van niet-Griekse handwerkslieden deden er zich veranderingen voor. Ze kopieerden de uitheemse import en knowhow en maakten zich de vormen en decors daarvan eigen. Sommige motieven en voorwerpen werden heel getrouw gekopieerd – de Fenicische glaspastaparels door de Keltische ambachtslui bijvoorbeeld. Andere dienden eerder als inspiratiebron en werden aangepast aan de lokale esthetiek – zo werd het plantendecor van de Grieks-Romeinse drinkbekers en -schalen door de Dacische ambachtslui geschematiseerd of vervangen door typisch Dacische motieven. Sommige invloeden zijn echter moeilijker te interpreteren: hoewel de Scythen, Geten en Daciërs het schrift nog niet beheersten, gebruikten ze soms voorwerpen waarin de naam van een van hun koningen was gegraveerd, in Griekse letters. Bete-

Fenicische pparels, Bunești-Averești (Roemenië), 400-300 v.C., glaspasta, H. 3,9-4,3 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Pparels in glaspasta met twee gezichten zoals deze exemplaren werden vervaardigd in Fenicische ateliers in Carthago, aan de oostkust van de Middellandse Zee en aan de noordkust van de Zwarte Zee. Via de Griekse kolonies aan de kust van het huidige Roemenië kwamen ze terecht bij de Geten en de Kelten in het binnenland.

Keltische imitatie van een Fenicische pparel, Matei (Roemenië), 250-175 v.C., glaspasta, H. 4,7 cm
 © Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud

Het lijkt erop dat de ateliers waar Fenicische glaspastapparels met twee gezichten werden gemaakt, in de 3de eeuw v.C. niet meer actief waren en dat Keltische handwerkers toen voor eigen gebruik zulke pparels begonnen te maken.

Griekse parfumflesje, Istros (Istria, Roemenië), 600-550 v.C., beschilderde keramiek, H. 22,8 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Reeds kort na haar stichting was de Griekse kolonie Istros de belangrijkste kolonie van de Zwarte Zee. Er was een grote invoer van voorwerpen uit heel de Griekse wereld, maar vooral uit de streek rond Milete, de stad waar de kolonisten vandaan waren. Door deze import brachten de Griekse kolonisten de autochtone bevolking van het huidige Roemenië in contact met een hele riste nieuwe voorwerpen. Dit parfumflesje heeft de vorm van een vrouw die een vogel in de hand houdt. Misschien stelt ze de Griekse godin Aphrodite voor.

kent dit dat sommige mensen uit de hoogste lagen van de bevolking door hun contact met de Grieken hadden leren schrijven? Of gaat het slechts om enkele namen, aangebracht door Griekse handwerkers om hun klanten welgevallig te zijn?

Soms wijst het gebruik van bepaalde voorwerpen op meer dan op economische en/of artistieke uitwisseling en is er sprake van gewijzigde maatschappelijke gebruiken en rituelen. Zo namen de Geten en de Daciërs het typisch Griekse ritueel over van het drinken van wijn op symposia. Een symposion is een banket met een strak geregeld verloop. Dat wijn drinken was niet gewoon wijn drinken. De wijn moest worden versneden met water, vermengd met kruiden, gefilterd en opgediend – in die volgorde en met het juiste gerei. Tijdens deze symposia, die het tweede deel van een maaltijd vormden, etaleerde een beperkt aantal genodigden zijn cultuur door uitgebreid te discussiëren over de toestand van de wereld of door poëzie voor te dragen. Dus kunnen archeologen uit de vondst van wijnzeven, nieuwe soorten vaten en bepaalde types drinkbepers afleiden dat dit soort banketten ergens ingang had gevonden. Bij de Scythen ging het anders toe: ze waren verzot op Griekse wijn, maar dronken hem onversneden. De Grieken lijken die mateloze consumptie te hebben aangemoedigd (want daar was meer geld aan verdiend): op archeologische sites van de Scythen zijn geen instrumenten voor het toebereiden en opdienen van wijn te vinden, maar wel

amforen voor het vervoer van wijn. Die laatste werden dan in een aangepaste vorm hergebruikt voor lokale gewoonten: er werd paardenmelk in opgeslagen, de lievelingsdrank van de Scythen.

In sommige gevallen getuigt het overnemen van uitheemse sociale gebruiken van een echte identiteitsverandering. Het verhaal van de Scythische koning Scylas is daarvan een goed voorbeeld. We kennen het door een tekst (Historiën IV, 78-80) van een befaamde Griekse historicus uit de 5de eeuw v.C.: Herodotos. Scylas heerste omstreeks 475-450 v.C. over het kustgebied van het huidige Roemenië, dus over de streek met Griekse kolonies. Hij was de zoon van de Scythische koning Ariapithes en een vrouw uit de elite van de Griekse kolonie Istros. Zijn moeder bracht hem de Griekse taal en het Griekse schrift bij en na verloop van tijd verkoos hij de Griekse gebruiken boven de Scythische. Maar voor de Scythen was het volgen van de eigen tradities en wetten van primordiaal belang: de relaties met de Grieken moesten van economische en politieke aard blijven. Scylas beleefde zijn dubbele identiteit dus in het geheim, maar hij werd verraden door iemand uit zijn entourage en vervangen door zijn broer Octamasades, die hem in de buurt van Istros liet onthoofden. En precies daar hebben archeologen een gouden ring gevonden waarin in Griekse letters Scylas' naam is gegrift. Twee eeuwen later lieten de Scythen geleidelijk hun nomadische en krijgsvaardige levenswijze varen, werden ze sedentair, namen

Griekse kantharos, Istros (Istria, Roemenië), ca. 350 v.C., keramiek met zwart vernis, H. 10,7 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Keramiek 'met zwart vernis' is een hoogwaardige luxekeramiek die van de 6de tot de 4de eeuw v.C. werd vervaardigd in Atheense ateliers en op grote schaal werd uitgevoerd naar zowel de westelijke als de oostelijke kant van het Middellandse Zeebekken. Het sobere, elegante decor is gestempeld of gesneden.

Scythische akinakès en schede, Mirșid (Roemenië), 700-600 v.C., ijzer en brons, L. 36,5 cm
 © Zaláu, Regionaal Museum van Geschiedenis en Kunst

In heel het gebied dat de Scythen ooit hebben bewoond, van Siberië tot Europa, is de akinakès wellicht het meest iconische object uit hun cultuur. Zoals vaak het geval is bij Scythische schedes, loopt ook hier de schede uit op een uiterst gestileerde adelaarskop.

Ring met mythologisch tafereel, Poiana (Roemenië), 100 v.C. - 100 n.C., goud en glas, L. 3,60 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

In de vassing van deze ring is een vrouw in wapenrusting op een tweespan uitgebeeld: Athena, de Griekse godin van de wijsheid en de oorlog. Deze ring is van Grieks-Romeinse makelij, maar werd gevonden in Dacisch gebied. Waarschijnlijk werd hij gekocht door een rijke Daciër. Of de man kreeg hem cadeau.

Gegoten kom met decor, Munteni (Roemenië), 200 v.C. - 100 n.C., keramiek, D. 13,2 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Dit soort drinkkom is Grieks werk dat werd verspreid in het hele Middellandse Zeebekken, ook bij de Daciërs, waar dit exemplaar vandaan komt. De fijne plantemotieven zijn typisch Grieks. Is dit ingevoerd Grieks werk of gaat het om een hoogwaardige kopie, gemaakt door een Dacische ambachtsman?

**Italische drinkbeker, Săncrăieni (Roemenië),
50 v.C. - 50 n.C., zilver, H. 14,75 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis**

Deze in Italië vervaardigde beker kwam via de Adriatische Zee naar Dacisch gebied. Reeds lang voor de oprichting van de Romeinse provincie Dacië waren de Daciërs vertrouwd met Italische gebruiksgoederen. Dit soort beker diende voor het drinken van wijn, wat de Dacische elites deden op de Grieks-Romeinse manier: vermengd met water en kruiden.

**Getische rhyton, Poroina Mare (Roemenië),
400-300 v.C., verguld zilver, H. 16 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis**

Een rhyton of drinkhoorn werd gebruikt voor het plengen van water of wijn op de grond of op een altaar. Het weglopen van de vloeistof werd geregeld via een gaatje in de muil van de stier. Rhyta zijn Perzisch van oorsprong. Ze werden daarna overgenomen door de Grieken en vervolgens door de Thraciërs.

ze veel gebruiken van de Grieken over en mengden ze zich onder hen. Interculturele contacten kunnen dus leiden tot gemengde gemeenschappen, waar ieders gebruiksgoederen en knowhow met allen worden gedeeld. Dat was het geval voor de Scythen en de Grieken, maar ook voor de Geten en de Grieken, en voor de Kelten en de autochtone bevolking van Transsylvanië.

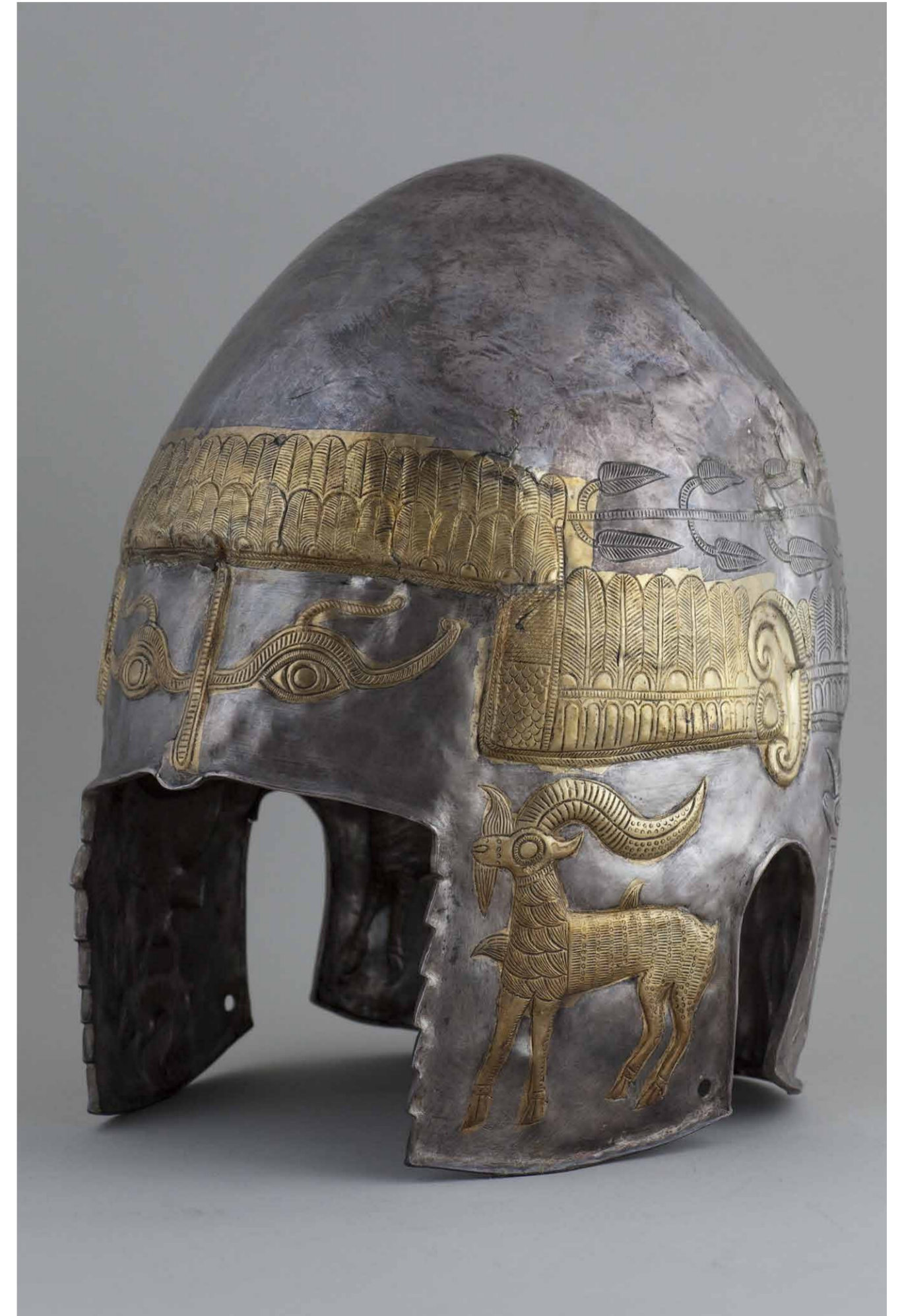
De contacten tussen de verschillende volkeren op het grondgebied van het huidige Roemenië waren echter niet altijd vreedzaam van aard. Botsingen waren niet uit de lucht. De bevolkingsgroepen waren immers voortdurend in beweging. Thracische koningen, mediterrane en oosterse machthebbers, Kelten en nomadenvolkeren uit de Euraziatische steppe, allemaal wilden ze in dit rijke, voorspoedige gebied de plak zwaaien. De Dobroedzja is ook hier een goed voorbeeld, want de Griekse kolonies kenden een enorme bloei. De Scythen vielen er met geweld binnen, plunderend en vernietigend. Om zich te verdedigen bouwden de Grieken niet alleen vestingwerken, maar pasten ze ook hun strijdtechnieken aan door een voorbeeld te nemen aan die van hun nomadische vijanden, die beter geschikt waren voor de grote open ruimtes van de Donauvlakten. Zo leerden ze om te gaan met pijl en boog en beweging te combineren met snelheid. Ook de botsingen leidden dus tot 'uitwisseling' van bekwaamheden. Meer dan eens maakten de Scythen zich meester van Griekse kolonies. Ook de Geten en later de Daciërs en de Romeinen

probeerden dit rijke gebied onder hun gezag te krijgen. Er waren dan verschillende oplossingen mogelijk. Heel gebruikelijk was het betalen van schatting aan de winnaar in ruil voor vrede en bescherming. Daardoor behielden de verliezers hun autonomie. Ten teken van goede trouw werden soms zelfs hooggeplaatste personen als gijzelaar naar de overwinnaar gestuurd. Ook diplomatieke huwelijken konden een verbond bezegelen en de vrede waarborgen.

Toen de Romeinen op het grondgebied van het huidige Roemenië arriveerden, nam het contact en de uitwisseling met de lokale bevolking echter een andere vorm aan. De Romeinen bestuurden een wereldrijk. Alle provincies die er deel van uitmaakten, hingen af van de centrale macht in Rome. Het was het leger dat nieuwe gebieden veroverde, in naam van de keizer en het keizerrijk. Elke nieuwe verovering werd opgenomen in een bestaande provincie of werd een nieuwe provincie. Zo werd het oosten van het huidige Roemenië opgenomen in de provincie Moesië en werd het westen de provincie Dacië. De Romeinse expansie bestond dus in het uitbreiden van de greep van een gecentraliseerde staat. Daarin verschilde ze sterk van de expansie van Grieken, Scythen en Kelten, die onder aanvoering van kolonisten of militaire leiders gemeenschappen in het leven riepen die politiek onafhankelijk waren van hun gebied van oorsprong.

**Getische pronkhelm, Peretu (Roemenië),
400-300 v.C., verguld zilver, H. 26 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis**

In de Getische kunst komen Thracische, Perzische, Scythische en Griekse invloeden tot eenheid in een eigen stijl. De voornaamste invloeden kwamen uit het oosten, van bij de Perzen en de Scythen. De Griekse elementen zijn minder talrijk. Daarin verschilt de Getische kunst van die van andere contemporaine Thracische stammen.

Ring van de Scythische koning Scylas, Corbu (Roemenië), 500-400 v.C., goud, D. 2,94 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De relaties van de Scythen rond de Zwarte Zee met de Griekse wereld zijn uniek. De Scythen van de Aziatische steppe waren veeleer op het Oosten en China gericht. De Scythen die op het grondgebied van het huidige Roemenië leefden, werden zelfs geleidelijk aan sedentair. Vanaf de 3de eeuw v.C. namen ze steeds meer de Griekse manier van leven over.

Reliëf met een voorstelling van de god Mithras, Ulpia Traiana Sarmizegetusa (Sarmizegetusa, Roemenië), 100-240 n.Chr., h 47 cm
 © Deva, Museum van de Dacische en Romeinse Beschaving

Dit marmeren reliëf uit Ulpia Traiana Sarmizegetusa, hoofdstad van Dacia, stelt de god Mithras voor die een stier doodt. Uit het stierenbloed en -sperma ontstaat nieuw leven. Deze voorstelling staat centraal in elke Mithrastempel. De cultus komt uit Perzië, soldaten en handelaars verspreiden hem over het Romeinse Rijk.

Romeinse gietvorm voor het vervaardigen van kommen in terra sigillata, Micăsasa (Roemenië), keramiek, 100-250 n.C., D. 16,2 cm
 © Cluj-Napoca, Musée National d'Histoire de Transylvanië

Terra sigillata is typisch Romeins, fijn, rood, glanzend aardewerk. Het werd industrieel vervaardigd in ateliers in Italië, Gallië, Noord-Afrika en het Oosten. In de provincies Dacië en Moesië kwam het merendeel van dit aardewerk uit gerenommeerde Gallische ateliers zoals dat van Lezoux. Deze gietvorm werd gemaakt op basis van een gietvorm uit Lezoux.

Schaal met opschrift, Valea Nucarilor (Roemenië), 340-330 v.C., zilver, D. 16 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

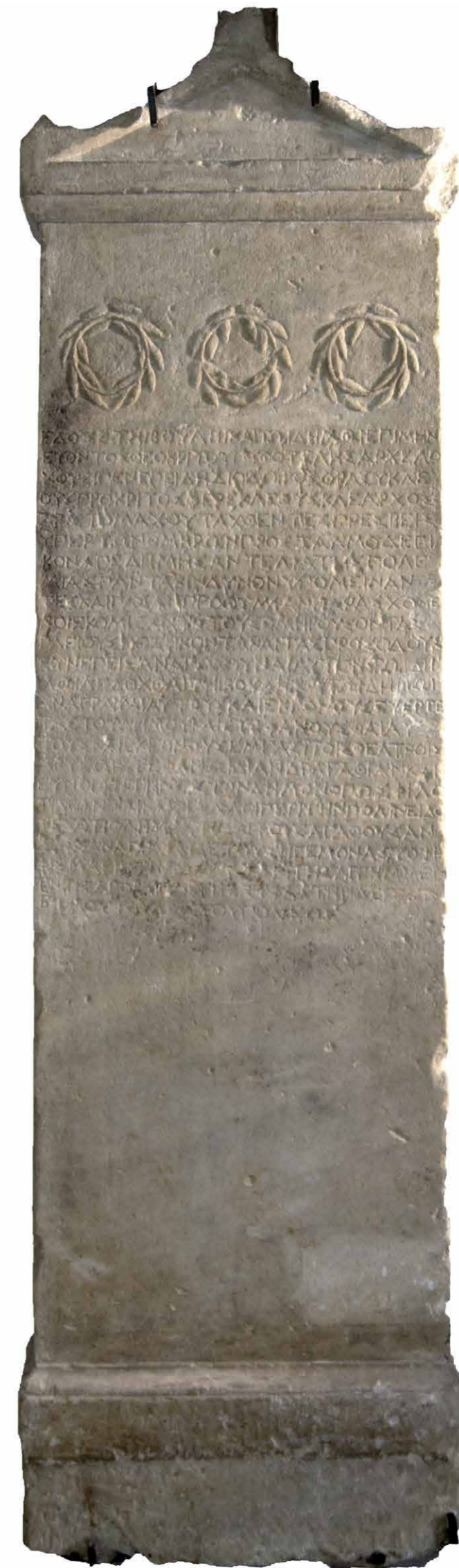
Deze schaal werd door Kotys, koning van de Odrysi, aan een Getische vorst geschenkt als teken van verbond of van 'leenplicht'. De Odrysi waren een Thracische stam die naast de Geten woonde. Het geven van diplomatieke geschenken was bij de Thraciërs heel gebruikelijk. Zij schijnen dit te hebben overgenomen van de Perzen. Het opschrift vermeldt ook dat de schaal werd vervaardigd door een zekere Beo.

1

2

3

4

Griekse stèle met eerbetoon, Istros (Istria, Roemenië), 300-200 v.C., marmer, H. 165 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Elk jaar stuurde de Griekse kolonie Istros een schatting en gijzelaars naar de Getische koning Zalmodegikos. In ruil daarvoor kreeg ze van hem bescherming en kon ze autonoom blijven. In het opschrift wordt verteld dat Diodoros, Prokritos en Klearchos, drie burgers van Istros, met succes een gevaarlijke tocht ondernamen om Zalmodegikos ervan te overtuigen om af te zien van de jaarlijkse schatting en de gijzelaars terug te geven.

Grafsteen voor Aelia Thadmes Palmyra, Potaiasa (Turda, Roemenië), kalksteen, 150-200 n.Chr., h 130 cm
 © Târgu Mureş, Regionaal Museum van Mureş

Dit grafmonument toont de grote mobiliteit van de Romeinen doorheen het rijk. Volgens de graftekst is het monument opgericht voor Aelia Thadmes Palmyra, het meisje in het midden. Haar vader, de zittende bebaarde man, heet Aelius Bolhas Bannaei. In Dacia deed hij dienst in een militaire eenheid uit de streek van het Syrische Palmyra en kreeg hij daarna het Romeinse burgerrecht. De familie bleef in Dacia en pakt hier uit met haar etnische afkomst. Dat blijkt uit onder andere uit de naam van het meisje.

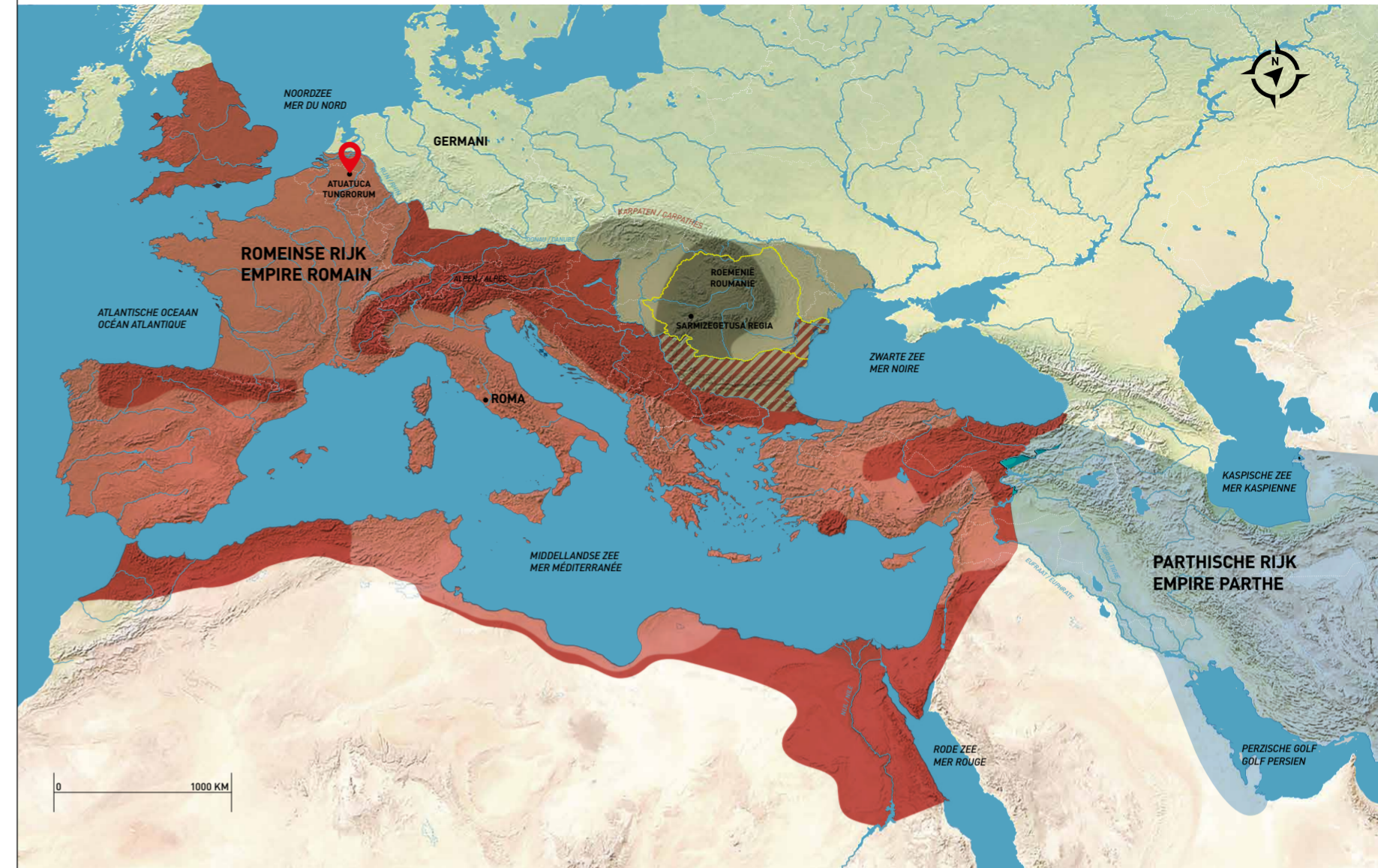

Beeld van de godin Hecate, Tomis (Constanța, Roemenië), marmer, 50-100 n.Chr., h 71 cm
 © Constanța, Museum van Nationale Geschiedenis en Archeologie

De Griekse maangodin Hecate dringt door in de Romeinse godenwereld, onder meer in Dacia en Moesia. Hecate is een godin van nacht, onderwereld en magie. Ze beschermt kruispunten en doorgangen, plekken waar boze geesten binnenkomen. Daar staan haar beelden en daarom splitst ze zich op in drie figuren, die rug aan rug staan.

In 2007 werd Roemenië lid van de Europese Unie. Dat het grondgebied van het huidige Roemenië gelegen is op de plaats waar de mediterrane wereld, de Euraziatische steppe en het Avondland elkaar ontmoeten, maakte het gebied in de loop van zijn lange geschiedenis aantrekkelijk voor volkeren uit alle uithoeken van de wereld. Die vestigden zich er of lieten er hun sporen na. Zo is dit gebied van oudsher een smeltkroes van culturen, een plek van contact en uitwisseling.

Deel uitmaken van het Romeinse keizerrijk hield verplichtingen in: trouw zweren aan de keizer, de wetten respecteren, de eredienst van de officiële godsdienst voltrekken. De Romeinse levenswijze werd voorgesteld als een model van sociale reüssite en deinde uit over alle aspecten van het dagelijks leven. De eigen tradities van elke streek werden wel getolereerd. In het keizerrijk heerste overigens een grote mobiliteit: soldaten, handelaars en handwerkslieden doorkruisten de provincies. Daardoor raakten ook gebruiksgoederen en tradities overal verspreid: de cultus van oosterse godheden zoals Mithra werd naar Rome gebracht om zich vervolgens van daaruit over de provincies te verspreiden, en keramiekproducten uit de befaamde ateliers van Gallië overspoelden de mediterrane markt en vonden afzet tot in de provincies Dacië en Moesië.

De romanisering van de provincies veranderde de samenleving op alle gebieden: politiek, religie, economie, mode, vrijetijdsbesteding... Ze was echter niet uniform, want in elke provincie raakten de Romeinse, regionale en autochtone elementen op een andere manier met elkaar vermengd. Een Romein uit Tongeren en een Romein uit Ulpia Traiana Sarmizegetusa, de hoofdstad van Dacië, leefden dan wel in hetzelfde keizerrijk, ze zouden waarschijnlijk een verschillende omschrijving hebben gegeven van wat 'Romein zijn' betekende.

In de loop van de 3de eeuw n.C. ging het Romeinse keizerrijk door een diepe crisis: het werd bedreigd door Germaanse volkeren (vanuit het noorden) en door volkeren die vanuit het oosten kwamen, de economie stortte in en als gevolg van de militaire anarchie was er een groot aantal staatsgrepen. Er moest orde op zaken worden gesteld. Traianus Decius, die keizer was van 249 tot 251 n.C., probeerde de invasies te beantwoorden door de eenheid van het rijk te versterken en het centrale gezag van Rome over de provincies te herstellen. Toen de Goten Dacië aanvielen, kon hij ze teruggedrijven. Om zijn overwinning te vieren liet hij munten slaan die over het hele rijk verspreid werden. Op de keerzijde stonden een vrouw en het opschrift 'Dacia Felix': de vrouw was de verpersoonlijking van de provincie Dacië, die 'felix', dat wil zeggen 'gelukkig, voorspoedig', werd genoemd. Zulke verpersoonlijkingen van een provincie werden in de Romeinse kunst wel vaker gebruikt om een overwinning van de keizer te verheerlijken. Met zijn goud- en zoutmijnen was Dacië een belangrijke bron van inkomsten voor het keizerrijk, maar het gebied was bijzonder moeilijk te beschermen omdat het de enige Romeinse provincie ten noorden van de Donau was. De munt had dus een grote symbolische betekenis: als er in Dacië weer vrede heerste, heerste er weer vrede in het keizerrijk. De vrouw op de munt draagt Romeinse kleren en een Romeins kapsel. In haar rechterhand houdt ze een scepter die uitloopt op de kop van een

wolf met lange oren, en in haar linkerhand een kort kromzwaard, een zogeheten sica – twee attributen die nauw verbonden zijn met de geschiedenis van Dacië. Inderdaad, vóór de oprichting van de provincie in 106 n.C. was de sica het traditionele wapen van de Daciërs en de wolfskop het symbool van hun troepen.

'DACIA FELIX. HET ROEMRIJKE VERLEDEN VAN ROEMENIË'

De uitdrukking 'Dacia Felix' illustreert uitstekend het spel van contacten en uitwisselingen dat bepalend was voor de oude geschiedenis van Roemenië. De volken en hun grondgebieden kwamen niet uit het niets, maar hadden wortels in een verleden. Ze werden gevormd door een niet-aflatende vermenging van inheemse, geïmmigreerde en geïmporteerde elementen. Zonder de eerdere volkeren op zijn grondgebied zou het Romeinse Dacië niet geweest zijn wat het was: 'felix', gelukkig en voorspoedig door een gunstige geografische en geologische ligging, waardoor het de moeite waard was ervoor te vechten.

Met zijn niet-aflatende migratie en zijn vele interculturele contacten, roept onze huidige wereld talrijke vragen op over de aan de gang zijnde verandering van onze samenlevingen, over de

aard van de invloeden en uitwisselingen die bepalend zijn voor de identiteit – of identiteiten – van een gebied. Het gaat zowel om trage, onmerkbaar fenomenen als om veranderingen die voelbaar zijn in het dagelijks leven. De studie van beschavingen uit het verleden biedt de nodige afstand om de huidige transformaties beter te begrijpen.

Dus maken we nu een reis door de tijd en gaan we op zoek naar de Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken, Scythen en Kelten van vroeger, naar het roemrijke verleden van Roemenië!

I.

DE ROMEINEN

— 106 - 271 n.Chr.

Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta.

Na de verovering van Dacia had Trajanus eindeloze mensenmassa's daarheen overgeplaatst om de velden te cultiveren en de steden te bevolken. Door de aanslepende oorlog tegen Decebalus kampte Dacia namelijk met een enorm tekort aan mannen.

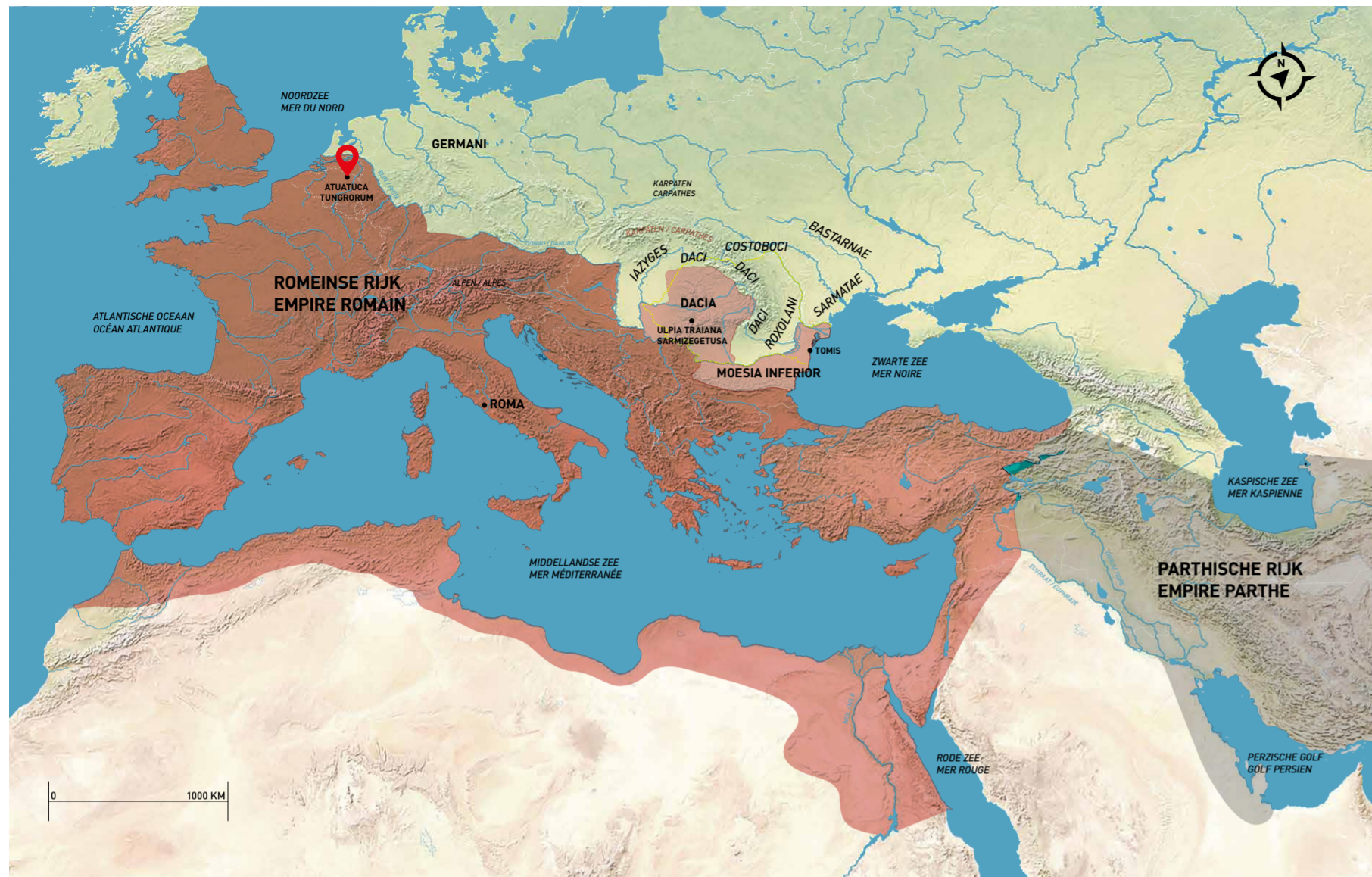
Eutropius, 4de eeuw n.Chr.
Breviarium ab urbe condita (VIII, 6, 2)

Funerary urn (Hydria - Kalpis type) in bronze and silver metaal, kopertegering,
350 tot 275 VC, H 52 cm x D 34,5 cm
Roemenië, Constanta County, Callatis - Mangalia town
Muzeul National de Istorie a României (Boekarest)

**Zicht op de ruïnes van Ulpia Traiana Sarmizegetusa,
de hoofdstad van de Romeinse provincie Dacia.**

'Sarmizegetusa' refereert aan Sarmizegetusa Regia, de naam van de hoofdstad van de Daciërs. Die verwoestten de Romeinen in 106 n.Chr. In 'Ulpia Traiana' weerklinkt de naam van de Romeinse keizer Marcus Ulpius Traianus. © Arizonafilms

Van 106 tot 271 n.Chr. behoren grote delen van het huidige Roemenië tot het Romeinse Rijk. De provincie Moesia Inferior, die al sinds 46 n.Chr. deel uitmaakt van het Romeinse Rijk, ligt economisch gunstig, aan de Donau en Zwarte Zee. Dacia is de enige Romeinse provincie ten noorden van de Donau. In 271 n.Chr. geven de Romeinen Dacia op en trekken zich terug ten zuiden van de Donau. Moesia Inferior blijft in Romeinse handen tot het begin van de 7de eeuw
© Tongeren, Gallo-Romeins Museum

— Romeinse nieuwkomers introduceren Romeinse levensstijl

De Romeinen zijn van oorsprong een volk uit Latium, de streek rond Rome. Vanaf de 4de eeuw v.Chr. veroveren ze het Italische schiereiland en de Middellandse Zee wereld.

In de zomer van 106 n.Chr. voegen de Romeinen het koninkrijk van de Daciërs aan hun rijk toe. Het is het einde van een lang conflict en een van hun grootste overwinningen ooit. De nieuwe provincie, in het westen van het huidige Roemenië, noemen de Romeinen Dacia. Gedurende 165 jaar maakt de provincie deel uit van het Romeinse Rijk, tot ze in 271 n.Chr. als eerste weer wordt opgegeven. Het oosten van Roemenië maakt al die tijd deel uit van buurprovincie Moesia Inferior.

Meteen na de verovering maakt de Romeinse keizer Trajanus werk van de uitbouw van Dacia: hij laat wegen aanleggen, sticht steden en bouwt de militaire infrastructuur uit. Op een strategische plek in het centrum van de provincie stampet hij een nieuwe hoofdstad uit de grond: Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Tijdens de Dacische oorlogen zijn vele Daciërs omgekomen of tot slaaf gemaakt. Anderen zijn gevlucht en hebben zich teruggetrokken buiten de grenzen van het Romeinse Rijk. Voor de ontwikkeling van de nieuwe provincie doet Trajanus dan ook geen beroep op de lokale elite, zoals gebruikelijk, maar laat hij op korte tijd en op grote schaal Romeinen overkomen vanuit de rest van het Romeinse rijk. De provinciehoofdstad bevolkt hij met oorlogsveteranen uit de streek van het huidige Italië, Spanje en Zuid-Frankrijk. Zij spreken Latijn en brengen hun culturele gewoontes en tradities mee.

Om andere inwoners van het Romeinse Rijk te verleiden zich in het landelijke en vijandige gebied aan de rand van het Romeinse rijk te vestigen, biedt de keizer hun grond aan. Op die manier vestigen zich heel wat vrije burgers zonder Romeins burgerschap in Dacia. De door de overheid georganiseerde 'kolonisatie' gaat op beperkte schaal door tijdens het bewind van Trajanus' opvolger Hadrianus. Er zijn ook personen die zich op eigen initiatief in Dacia vestigen, vooral handelaars uit de oostelijke provincies.

In de romanisering van Dacia en Moesia Inferior speelt het Romeinse leger een doorslaggevende rol. Zoals in vele grensprovincies bevindt er zich een groot aantal soldaten, afkomstig uit alle hoeken van het Romeinse Rijk. Hun aantal in de tijd van Trajanus wordt geschat op 30.000 in Dacia en ongeveer 14.000 in Moesia Inferior. Rond de militaire kampen ontwikkelen zich dorpen en steden. Daar vestigen zich niet enkel hun families, maar ook ambachtslieden, handelaars en leveranciers die hun brood verdienen dankzij de aanwezigheid van de soldaten. Zij nemen de Romeinse manier van leven van hun klanten snel over.

Op korte tijd wordt het leven in Dacia en Moesia Inferior op en top Romeins. Muntstelsel, godenverering en badrituelen, eetgewoonten, rechtspraak en politieke bestuursvormen, alles wordt op Romeinse leest geschoeid. Hier en daar blijven lokale gewoontes en tradities bestaan.

In Dacia vormen de steden in het centrum en de militaire kampen aan de rand van de provincie de motor van de romanisering. In Moesia Inferior raakt vooral de regio rond de Donau snel doordrongen van de Romeinse cultuur. Daar bevinden zich de belangrijkste militaire kampen en nederzettingen. Enkel de voormalige Griekse kolonies aan de Zwarte Zeekust genieten een zekere zelfstandigheid, daar vindt de Romeinse manier van leven slechts gedeeltelijk ingang.

Grafsteen voor Kallistos, Tomis (Constanța, Roemenië), marmer, 100-150 n.Chr., h 91 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Op het grafmonument is Kallistos te zien, tussen zijn vrouw Marcia en hun dochter Kallistè. Kallistos' familie is Romeins, dat blijkt uit hun haartooi en kleren. Het grafopschrift is in het Grieks, maar dat is niet zo verwonderlijk; Kallistos' monument komt uit Tomis, een belangrijke handelshaven in Moesia Inferior. De stad was eeuwen voordien gesticht door Griekse kolonisten, de cultuur bleef er lang Grieks, ook in de Romeinse tijd. Kallistos, zoon van Midas, 35 jaar oud. Gegroet! Marcia, dochter van Marcus, heeft dit monument gewijd aan haar man, samen met haar dochter Kallistè, als teken van goede wil – zij voor haar man en haar dochter voor haar vader

Tablet met een fragment van een stadswet, Troesmis (Turcoaia, Roemenië), brons, 177-180 n.Chr., h 67 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Tot op vandaag staan de Romeinen bekend om hun uitgekiende wetgeving en rechtspraak. Deze bronzen plaat maakt deel uit van een Romeinse wettekst die de stad Troesmis, in Moesia Inferior, tot municipium promoveert. Daarmee worden de inwoners als het ware echte Romeinen, met alle rechten en plichten die daarbij horen.

Wijplaatje, vindplaats onbekend (Roemenië), brons, 200-300 n.Chr., h 7,5 cm
 © Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Dit tablet toont hoe de Romeinse religie goden, culten en rituelen uit verschillende streken combineert. Bovenaan prijkt de Romeinse zonnegod Sol Invictus. Daaronder groeten twee ruiters een godin, een beeld dat we kennen van de regionale cultus van de Donau-ruiters. Onderaan is een initiatieritueel te zien, dat vooral in de provincie Dacia populair is. Sommige elementen, zoals de man met een ramsmasker, komen uit oostelijke gebieden die allang tot het rijk behoren.

